

Графічні нарративи про війну

Історія Антона Руднева

*Graphic Narratives of War Series
The Story of Anton Rudnjew*

Графічні наративи про війну

Історія Антона Руднева

Graphic Narratives of War Series
The Story of Anton Rudnjew

Kharkiv-Leipzig
2025

УДК 7
Г 78

«Graphic narratives about war» combine the oral history research method with graphic art. Our goal is to make a person's biography more visible, telling their story in the context of complex historical events. The publication is based on interviews recorded with witnesses of World War II and Russia's war against Ukraine. Graphic stories convey the atmosphere of the experience in visual images, reveal the personality and his or her experience, and detail the events taking place around them.

Г 78 **Графічні** наративи про війну. Історія Антона Руднева / укладач С. Телуха.
Харків-Лейпциг : Факт, 2025. 38 с. : іл.

ISBN 978-617-8175-63-4

«Графічні наративи про війну» поєднують усноісторичний метод дослідження та графічне мистецтво. Наша мета — зробити біографію людини більш видимою, розповісти її історію в контексті складних історичних подій. Основою видання стали інтерв'ю, записані зі свідками Другої світової війни та війни Росії проти України. Графічні історії передають атмосферу пережитого у візуальних образах, розкривають особистість та її досвід, деталізують події, що відбуваються навколо.

УДК 7

ISBN 978-617-8175-63-4

© Олександр Путівський, ілюстрації, 2025
© Анна-Лоуренс Каудано, переклад, 2025
© Фень Дмитро, дизайн та верстка, 2025

Про проект

Серія Графічні наративи про війну

Ідея цього видання зробити більш видимими і помітними історії людей, які прожили війну і змогли поділитися своїм досвідом з нами. У фокусі цієї публікації — історія примусової праці в Німеччині в роки Другої світової війни та поточної війни Росії проти України.

У нашому об'єктиві — українці, яких було насильно вивезено з України на трудові роботи в Німеччину в роки Другої світової війни, і життя яких стало пов'язаним із Ноєнгамме — одним із найбільших концентраційних таборів на північному заході Німеччини. Сюди депортували тисячі людей з усіх окупованих країн Європи. Сьогодні на території колишнього табору розташований Меморіал концтабору Ноєнгамме, який займається збереженням пам'яті про жертв нацистського терору, проводить освітні заходи, підтримує зв'язок з тими, хто вижив, та їхніми рідними, зберігає свідоцтва про події методом інтерв'ю, збирає, зберігає та досліджує егодокументи колишніх в'язнів табору, вивчає методи протистояння нацизму сьогодні. Записані аудіо/відео інтерв'ю зі свідками та учасниками подій Другої світової війни, які перебували в таборі Ноєнгамме і які сьогодні зберігаються в Архіві Меморіалу Ноєнгамме стали основою нашого проекту. Також були створені й нові історії, які документує Громадська організація «Харків Молодий», діяльність якої спрямована на збереження пам'яті про історію міста Харкова та його мешканців.

Наш проект поєднує в собі усноісторичний метод дослідження та графічне мистецтво. Графічна історія показує і розповідає біографію людини, передає атмосферу пережитого у візуальних графічних образах, які слідує за самою історією, розкриваючи особистість і досвід не тільки основного героя, а й атмосферу події, деталізуючи те, що відбувається навколо. Поєднання графіки і тексту — цитування прямої мови нараторів, на нашу думку, дають сучаснішу перспективу розповіді та подачі об'ємного матеріалу

Graphic Narratives of War Series

With this series we wish to bring more visibility to a larger public the stories of people who lived through the war and were able to share their experiences with us. This publication is devoted to the history of forced labor in Germany during World War II and Russia's current war against Ukraine, through the lens of Ukrainians who were forcefully removed from Ukraine to work in Germany during World War II and whose lives became linked to Neuengamme, one of the largest concentration camps in Northwest Germany. Thousands of people from all occupied countries of Europe were deported there. Today, the Neuengamme Concentration Camp Memorial is involved in preserving the memory of the victims of Nazi terror, organizing educational events, keeping in touch with survivors and their relatives, preserving testimonies of the events through interviews, collecting, preserving and researching egodocuments of former camp inmates, and studying means to resist Nazism today.

Our project is based on recorded audio/video interviews with witnesses and participants of World War II events who were in the Neuengamme camp, a material now preserved in the Neuengamme Memorial Archive. New stories were also collected and documented by Kharkiv Young, a Public Organization, whose activities aim at preserving the memory of the history of Kharkiv and its inhabitants.

Our project combines the research methods of oral history with graphic art. Graphic story is able to show and tell a person's life, while conveying the atmosphere of their experience in visual terms. Graphic images follow the story, but also reveal the personality and the experience of a character, the atmosphere of an event, and details of their circumstances. In our opinion, the combination of a narrator's direct speech with graphics gives a more modern perspective to the story. Voluminous material can be presented in a condensed form, where pictures are filled with a broader meaning and the text is shorter and original.

в стислому вигляді, де картинки наповнені ширшим сенсом, а текст стисліший і оригінальніший.

Для проекту ми обрали історії людей, яких у молодому віці було вивезено на примусові роботи до Німеччини. Їхній статус примусових робітників змінювався, завдяки спробам втечі або підозрам у діях, що суперечать політиці Третього Рейху, вони ставали в'язнями концентраційних таборів. Перебуваючи в складних умовах обмеження свободи та життя концентраційного табору, вони змогли вижити та розповісти свої історії.

У цих історіях живуть різноманітні сюжети, пов'язані з подіями довоєнного життя в Україні, репресіями 1930-х років, Голодомором 1932–1933 рр., початком Другої світової війни та окупації України. Тут містяться згадки про Голокост та описано шлях на примусові роботи до Німеччини. У цих історіях вказано строкату географію переміщення ув'язнених, харчування та перманентне відчуття голоду, міститься інформація про підпільну діяльність, дружбу та взаємодопомогу, стратегії виживання та пристосування до обставин, звільнення таборів та нелегке повернення додому.

В цьому випуску ми представляємо історію Антона Руднева. Художник — Олександр Путевський, створив для цього нарративу графіку. Він використав свій авторський стиль для творення образів, стилю, композиції, плановості та колірних рішень. Усі зображення унікальні та створені лише для цієї історії. Ілюстрації виконані на тонованому папері, для їх втілення художник вибирав різноманітні матеріали — олівці, фломастери, гуаш. В цій публікації ми слідкуємо за історією та живою мовою нашого наратора. На початку видання, ми публікуємо коротку біографію Антона Руднева, далі саму історію від першої особи. Також ми додали цитати з інтерв'ю Антона та Любові Рудневих, записаних після повномасштабного вторгнення в травні 2023 року. В кінці публікації ми розмістили інформацію про джерела, Меморіал Ноенгамме та короткий глосарій.

Світлана Телуха

For the project we chose the stories of people, who were taken to Germany for forced labor at a young age. Their status as forced laborers changed. After attempts to escape or under suspicion of carrying actions contrary to Third Reich policies, they became prisoners of concentration camps. Despite the difficult conditions of restricted freedom and life in a concentration camp, they were able to survive and tell their stories. These stories also reflect a variety of other subjects: life in pre-war Ukraine, the repression of the 1930s, the Holodomor of 1932–1933, the outbreak of World War II and the occupation of Ukraine. These testimonies allude to the Holocaust and describe journeys to German labor camps. They shed a light on a variegated geography of prisoner movement, food and permanent feelings of hunger, underground activities, friendship and mutual aid, strategies of survival and adaptation to all circumstances, the liberation of the camps and the difficult return home.

In this issue, we present the story of Anton Rudnjew. The artist, Oleksandr Putievskiy, created the graphics for this narrative. He applied his signature style to develop the imagery, composition, perspective, and color schemes. All illustrations are unique and made exclusively for this story. The illustrations were created on toned paper, with the artist selecting a variety of materials — pencils, markers, and gouache — to bring them to life. This publication follows the story through the vivid and authentic voice of our narrator. At the beginning, we provide a brief biography of Anton Rudnjew, followed by the main story told in the first person. Additionally, we have included quotes from interviews with Anton and Liubov Rudnjew, recorded after the full-scale invasion in May 2023. At the end of the publication, we provide information about the sources, the Neuengamme Memorial, and a short glossary.

Svitlana Telukha

Розділ 1

Дитинство та репресії

Антон Руднев (08.01.1926–24.04.2024) — примусовий робітник, в'язень концентраційних таборів. Народився в сім'ї службовця й лікаря в Харкові (Україна). У 1937 р. батька репресували, сімейне майно було конфісковано. До 1941 р. Антон закінчив вісім класів школи й навчався в ремісничому училищі. Під час окупації німецькими військами Харкова був заарештований за співпрацю з партизанами. У 1942 р. був насильно вивезений на примусові роботи до Німеччини. Працював на автозаводі та на розбиранні зруйнованих після бомбардувань будівель Гамбурга. Кілька разів тікав, але був спійманий. Наприкінці лютого 1943 р. був переведений до концентраційного табору Ноєнгамме (Гамбург, Німеччина), де отримав номер 16508. Після звільнення лікувався у британському госпіталі. Наприкінці листопада 1945 р. повернувся до Харкова. Працював у шахті на Донбасі (Україна), був завідувачем їдальні.

Anton Rudnjev (8.01.1926–24.04.2024) was a forced laborer, prisoner of concentration camps. He was born into the family of a clerk and a doctor in Kharkiv (Ukraine). In 1937 his father was repressed and the family property was confiscated. By 1941 Anton had completed eight grades of school and studied at a trade school. During the German occupation of Kharkiv he was arrested for collaboration with partisans. In 1942 he was forcibly taken to Germany for forced labor. He worked at an automobile factory and on dismantling buildings destroyed after the bombardment of Hamburg. He escaped several times, but was caught. At the end of February 1943 he was transferred to the concentration camp of Neuengamme (Hamburg, Germany), where he was given the number 16508. After the liberation he was treated in a British hospital. At the end of November 1945 he returned to Kharkiv. He worked in a mine in the Donbass (Ukraine), and was the head of the canteen.

Я народився у селищі Пісочин, ось тут, 8 січня 1926 року. Батько під час революції був комісаром артилерії України та Криму, потім працював директором пивзаводу у Новій Баварії.

Мама працювала в Харківській обласній лікарні у лабораторії.

I was born in the village of Pesochin, right here, on January 8, 1926. My father was an Artillery Commissar [Political Officer] of Ukraine and the Crimea during the Revolution, then worked as a director of a brewery in New Bavaria.

My mom worked at the regional hospital in Kharkiv, in a laboratory.

А у 34 -му році батька перевели до міста Житомира. Він став керуючим конторою Укрпромзаводу «Хмель».

And in 34 my father was transferred to the city of Zhitomir. He became the manager of the office of the Ukrpromzavod «Khmel» [Ukrainian Industrial Plant "Hop"].

Оскільки батько працював керуючим контори із заготівлі хмелю, було вказано: «За зрив сільськогосподарських поставок» — і все. Ось це було таке звинувачення.

Since my father worked as the manager of the hop procurement office, it was stated: «For disrupting agricultural deliveries» — that's all. That was all there was to the charge.

1937-го року 1-го грудня батька заарештували.

In 1937, on December 1st, my father was arrested.

Того ж дня його було розстріляно за вироком трибуналу.

On the same day he was shot following the verdict of the tribunal.

Нас виселили із квартири. Через три дні прийшли. Всі меблі, речі — все виставили надвір і сказали: «Ви родина ворога народу, забирайтеся, куди хочете!» Ось так було діло.

We were evicted from our apartment. Three days later they came. All the furniture and stuff, everything, they put out on the street and said, «You are the family of an enemy of the people, go wherever you want!» — and that's how it was.

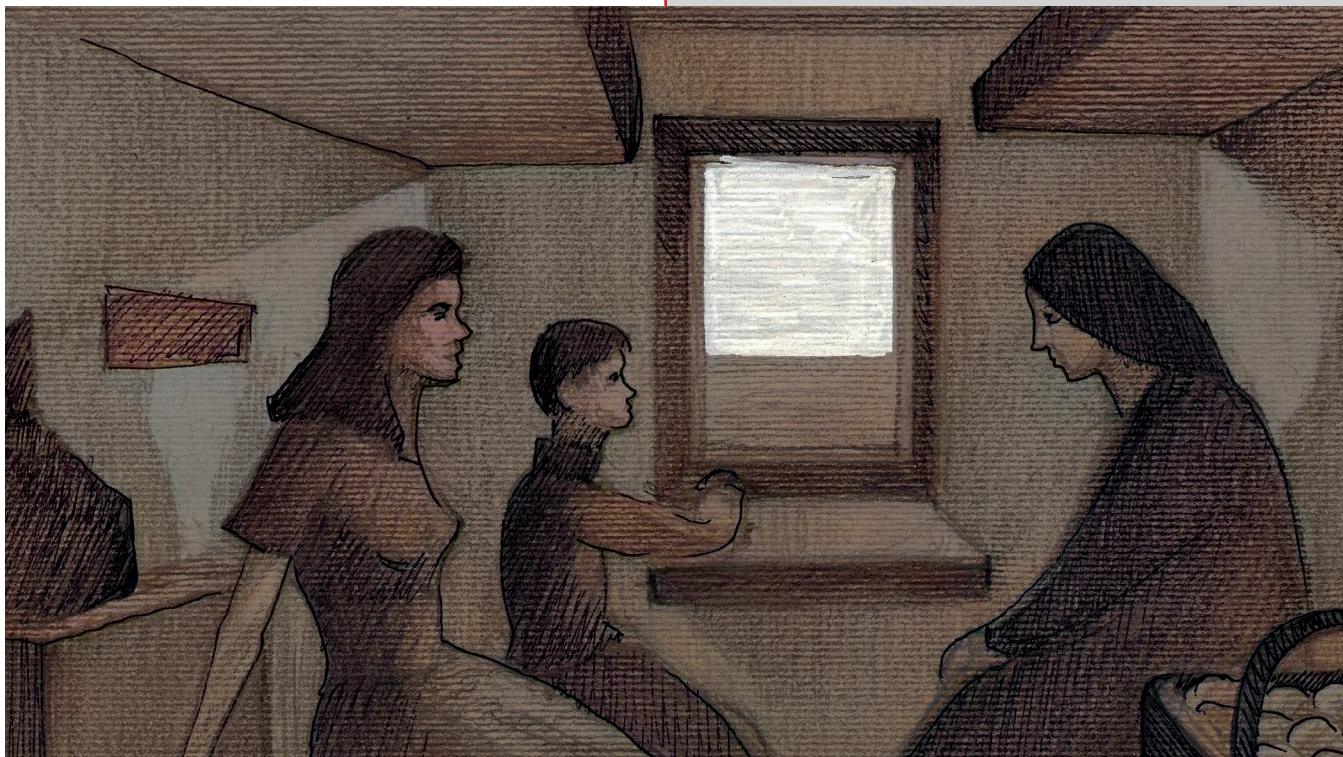
Усі речі, меблі — все це конфіскували, забрали. Навіть у мене був дитячий велосипед, який мені подарував Постишев Павло Петрович (це був в Україні перший секретар ЦК компартії, він часто бував у батька, вони спілкувалися, дружили, і він мені подарував велосипед).

All my stuff, furniture, everything was confiscated, taken away. I even had a kid's bike that was given to me by Pavel Petrovich Postyshev. He was the first secretary of the Central Committee of the Communist Party in Ukraine. He often visited my father. They chatted and became friends, and he gave me a bicycle.

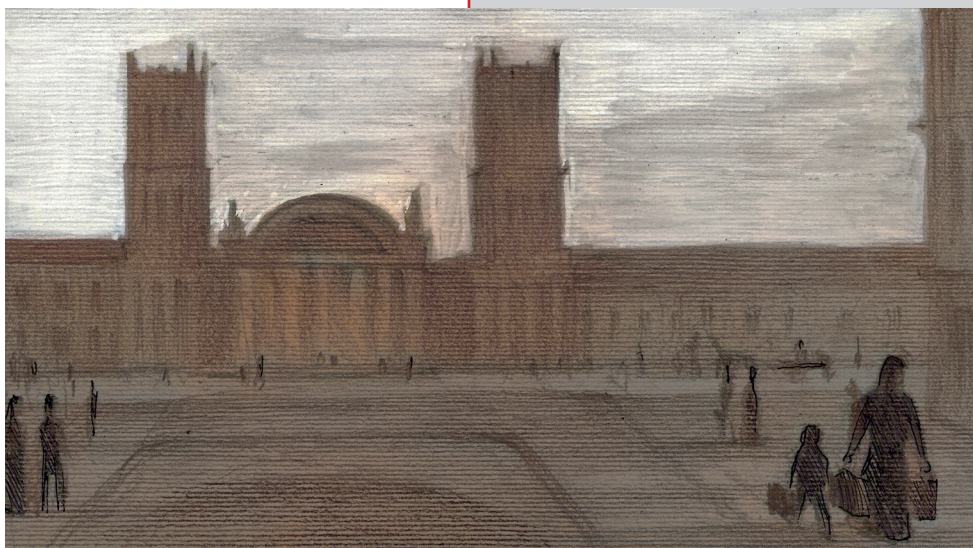
Коли забрали батька, маму переслідували. Роботи вона не отримала.

When my father was taken away, my mother was persecuted. She did not get a job.

Виїхали до Харкова, під Харків, до селища Пісочин, там жила бабуся.

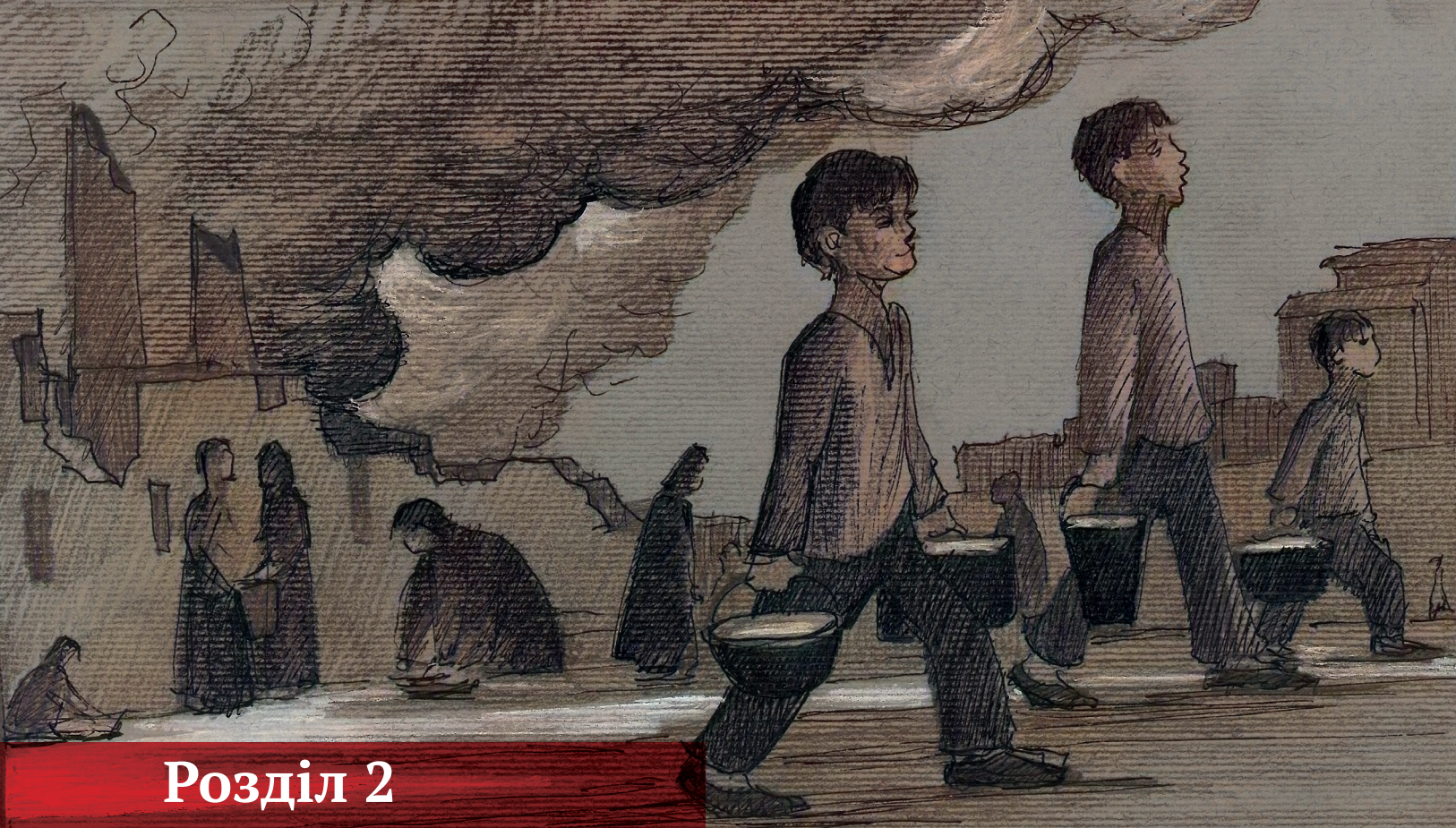
We went to Kharkiv, near Kharkiv, to the village of Pesochin, where my grandmother lived.

Поїхали до бабусі. Там старенький будиночок, ну такий, що йому вже років 150, напевно: боком стоїть цей будиночок. Оселилися там. Квартири нам ніхто не дав.

We went to my grandmother's house. There is an old house there, well, so old, it's probably about one hundred and fifty: it's tilting sideways this house. We settled there. Nobody gave us an apartment.

Розділ 2

Початок війни та арешт

Коли прийшли німці сюди в 41 році, здається, в жовтні чи листопаді, прийшли німці до Харкова, і на другий день ми, значить, з другом дізналися, що підірвано маргариновий завод у Харкові на Хвилинці. Що там цей жир застиг на землі, і все це було підірвано. І цей жир застиг на землі, ми пішли, значить, з другом наколупали трошки цього маргарину, скільки змогли зібрати. Звичайно, це велика допомога була.

Ми йшли додому через ліс і познайомилися з цими людьми в лісі, які розбирали танк. Це були партизани. Вони нас попросили, у них не було вибухівки, попросили нас допомогти їм добути цю вибухівку. Ми, значить, Сергій Череваненок — це мій однокласник був, і ми з ним удвох ходили вибирали покинуті снаряди. Вставляли голівку снарядів у рогатину дерева, розгойдували і виймали вміст, ну цю вибухівку. У колгоспному саду ховали її, це місце партизани вже знали, і ми залишали вибухівку. Партизани просили нас підірвати німецький потяг. І ми ходили допомагали, робили підкопи під рейками, куди закладали вибухівку, підірвали цей залізничний потяг у селищі Пісочин.

When the Germans came here in '41, I think in October or November, the Germans came to Kharkiv and on the second day, my friend and I found out that a margarine factory in Kharkiv had just been blown up, that there this fat setting on the ground, and the whole thing was blown up. And this fat was setting on the ground, so with my friend we went to pick up a little bit of this margarine, as much as we could carry. Of course that was a big help.

We were walking home through the forest and we met these people in the forest who were dismantling a tank — they were partisans. They asked us — they didn't have explosives — they asked us to help them to get these explosives. So Seryozha Cherevanenok was my classmate, and he and I went together to pick out abandoned shells. We slipped the head of the shells into the fork of a tree, rocked it and took out the contents, well, the explosives. We hid it in the garden of the collective farm. The partisans already knew this place and we left the explosives behind. The partisans asked us to blow up a German train. And we went to help, dug holes under the rails, where we put the explosives, and blew up this freight train in the village of Pesochyn.

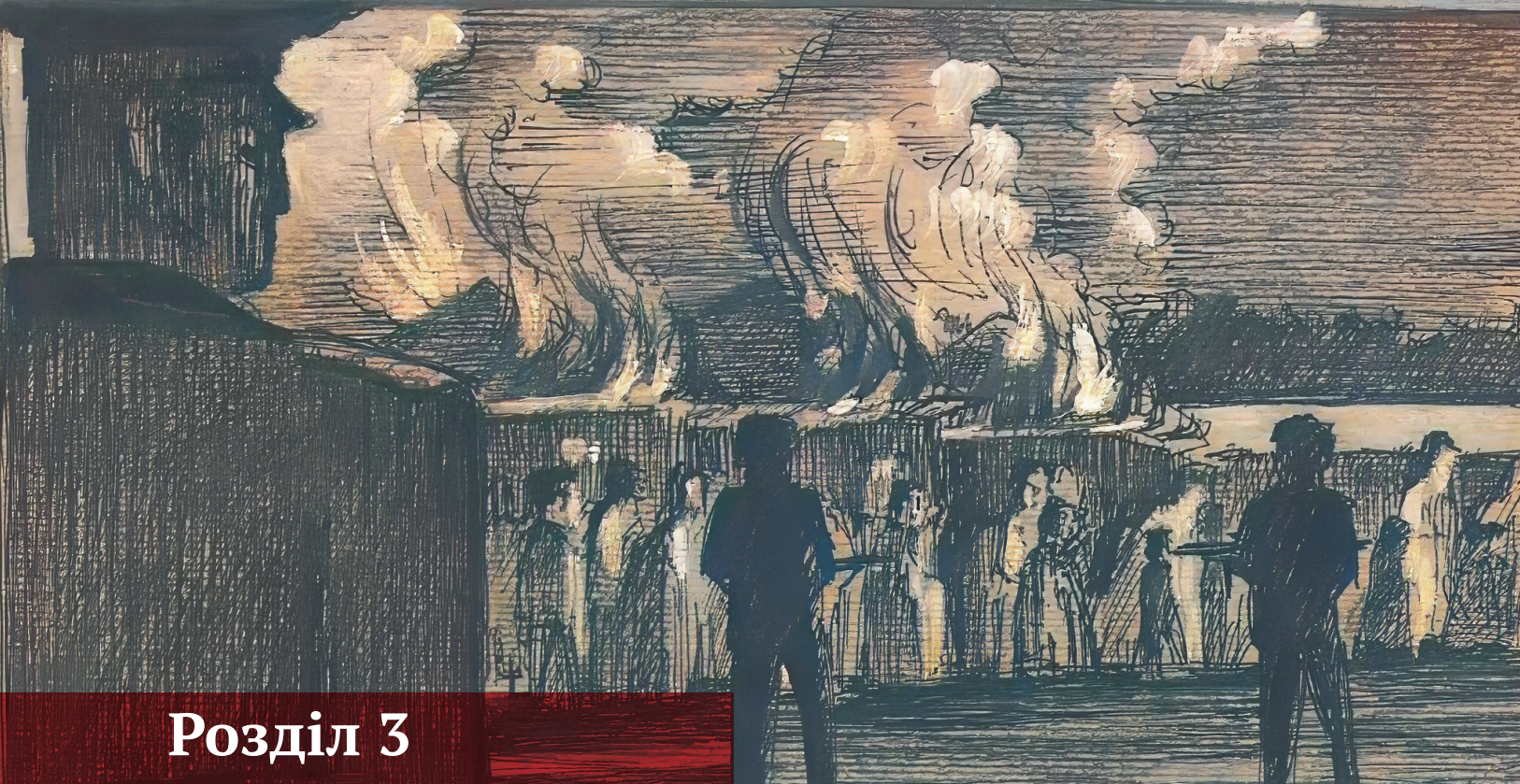
На другий день німці мене заарештували, ну хтось із своїх застав, що ми там брали участь. Пацани, а нам було по 15 років, німці мене заарештували, тримали в Харкові, я не знаю, яка там в'язниця біля Південного вокзалу, через дорогу, там нас тримали. Ну спеціальна в'язниця була там, там нас тримали. Мене вивезли до Німеччини як учасника партизанського руху.

Я знаю, що сусід був єврей, теж у приватному будинку, поруч. Він торгував чимось, чи взуттям... Німці їх розстріляли.

On the second day, the Germans arrested me, because one of their own had said that we were involved. Lads! We were just 15 years old then. The Germans arrested me and kept us in Kharkiv. I don't know what kind of prison near the South Railway Station, across the street, there they kept us. Well, there was a special prison right there, that's where they kept us. I was taken to Germany as a member of the partisan movement.

I know that the neighbor was a Jew, also in a private house nearby. He was selling something, shoes or something... The Germans shot them.

Розділ 3

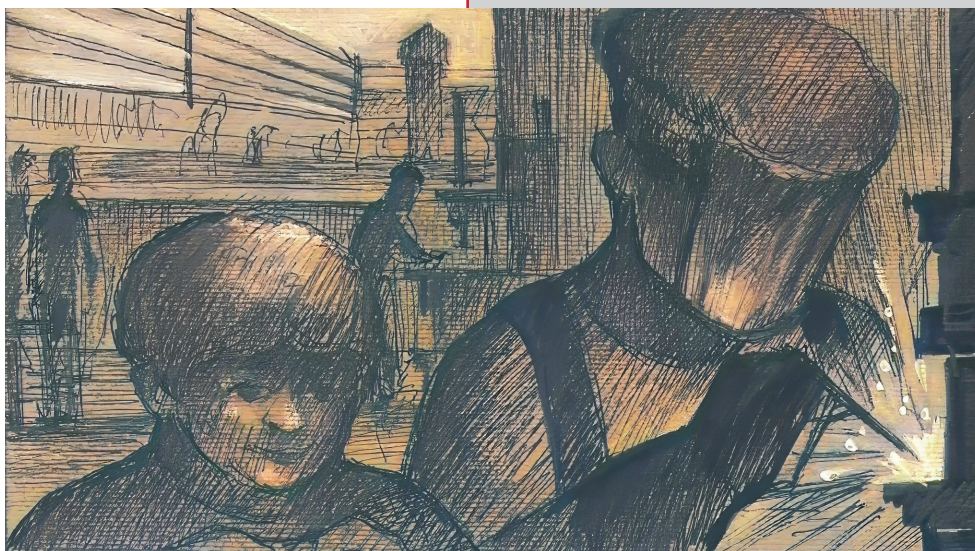
Примусова праця та втечі

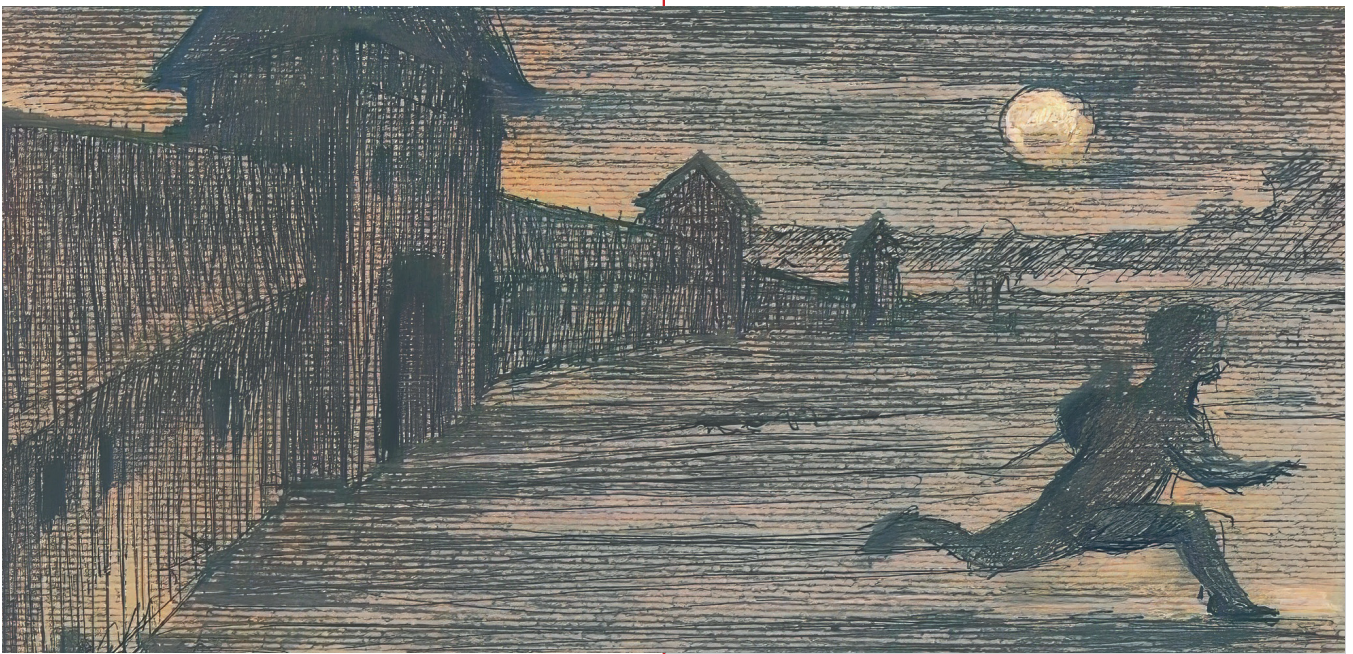
11 травня 1942 року з в'язниці нас завантажили в товарні вагони, в окрему клітку для в'язнів, та привезли до Німеччини.

У місті Бремен я потрапив на автозавод «Borgward». Там я пропрацював тижні два всього, у зварювальному цеху. Там був німець-електрозварник. Це був справжній друг. Його звали Hans Hasted. Він жив у передмісті Бремена й велосипедом їздив на цей завод. І ми були в нього підсобними працівниками. Він ділився, приносив нам шматочки хліба, картоплі — все приносив нам, підгодовував.

On May 11, 1942, directly from the prison, we were loaded into freight cars, into a separate cage for prisoners and were brought to Germany, in the city of Bremen.

In the city of Bremen I got a job at a factory, the Borgward automobile factory. I worked there for two weeks only, in the welding shop. There was a German electric welder. He was a real friend. His name was Hans Hasted. He lived in the suburbs of Bremen and rode his bicycle to the factory. And we were his helpers. He shared, brought us pieces of bread, potatoes — he brought us everything, fed us.

Із табору Borgward я за два тижні втік. Вели строем, а я зумів під міст підійти і втекти.

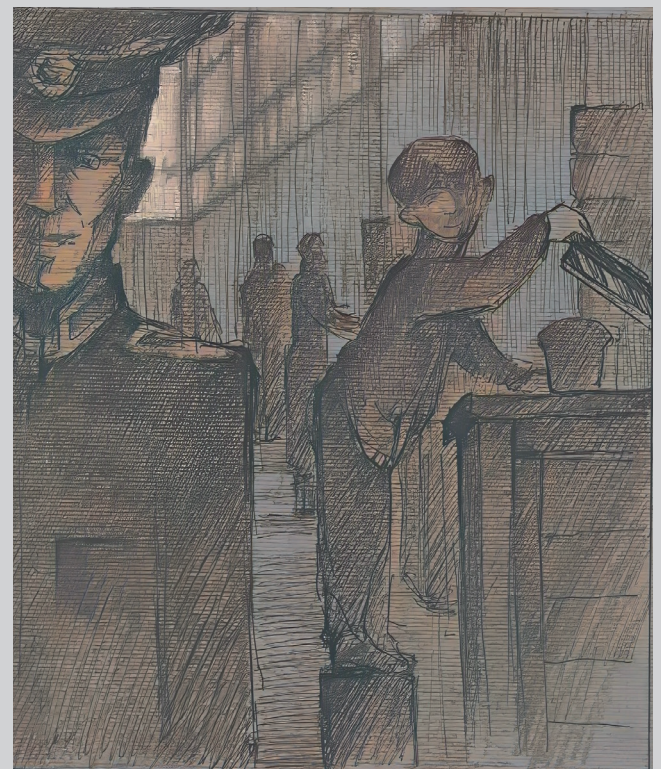
Але дуже скоро мене піймали й перевели в концентраційний табір бременського авіазаводу.

It took me about two weeks to escape from Camp Borgward. They led us in a line, and I managed to get under the bridge and escape.

But I was quickly caught and transferred to the concentration camp of the Bremen aircraft factory.

Працював, на хліборізці на пресах підсобним робітником. Нам дуже пощастило — ми не були голодними. Потрапив у підпільну організацію. Трошки розладжували пресаці, виводили з ладу, допомагали військовополоненим: влаштовували їм втечі, діставали одяг.

I worked as an auxiliary laborer on the bread slicer, on the presses. We were very lucky — we weren't hungry. I got into an underground organization. We were disrupting these presses a bit, putting them out of order; we were helping prisoners of war — organizing their escape, getting them clothes.

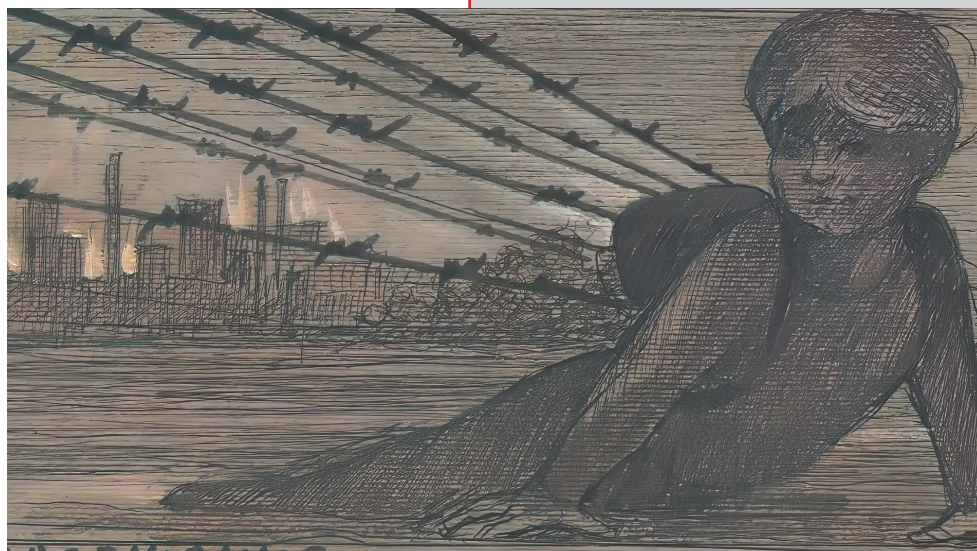

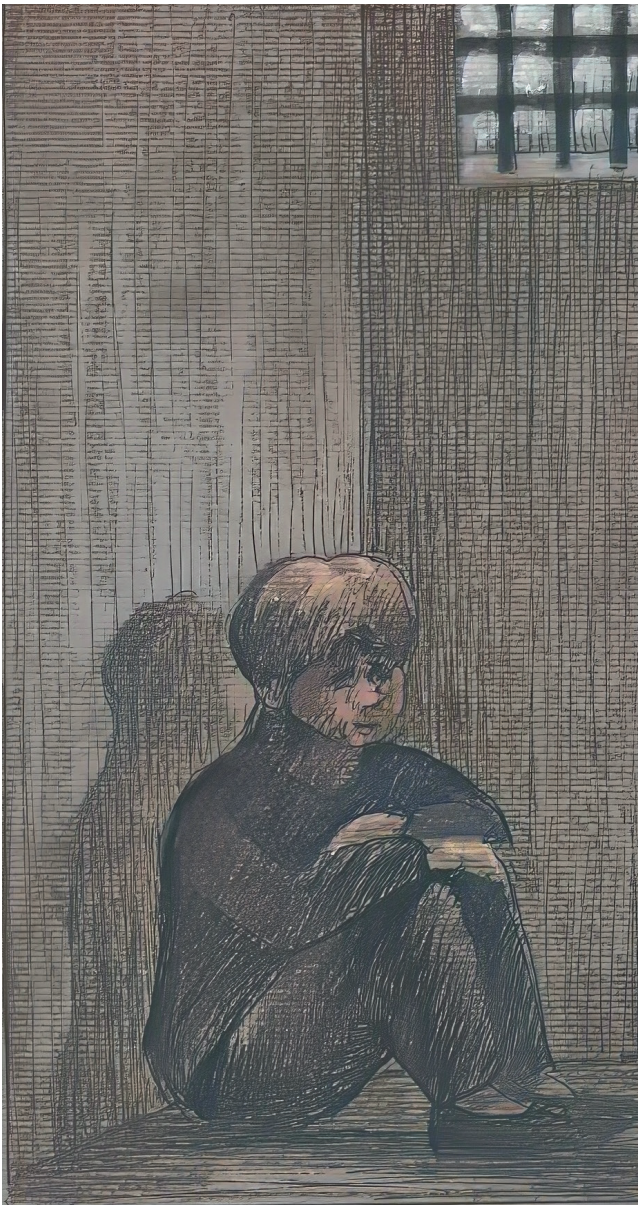
Ми приносили в табір хлібні крихти, які залишалися після різання хліба. Вони допомагали в таборі хворим. Російським людям. Тривало це місяці три. Потім нас затримали з цими крихтами і замкнули в таборі.

To the camp we brought bread crumbs that were left over after cutting the bread. They helped the sick in the camp. Russian people. It lasted for three months. Then we were detained because of these crumbs and locked up in the camp.

Через 2 дні за допомогою табірної лікаря і перекладачки ми знову втекли.

After 2 days, with the help of the camp doctor and the interpreter, we escaped again.

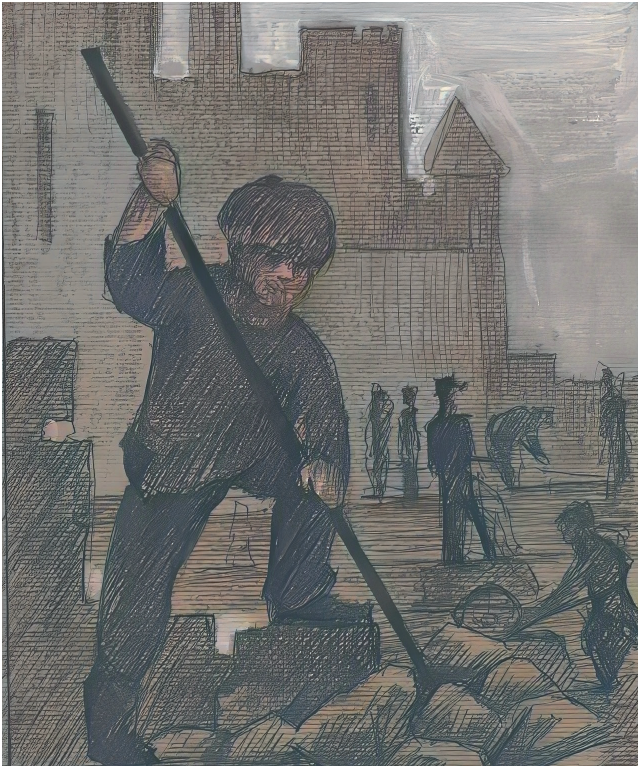

Цього разу ми дісталися майже до польського кордону, але знову нас затримали, бо ми не знали місцевості.

Скоро я потрапив до Гамбурзької в'язниці. У камерах жили по дві людини. Як пам'ятаю, ліжка складалися, вдень на них лягти не можна було.

This time we almost got to the Polish border, but again we were delayed because we did not know the area.

Soon I was in a prison in Hamburg. We lived in cells with two people each. As far as I remember, the beds were folded up, and they did not allow us to lie down during the day.

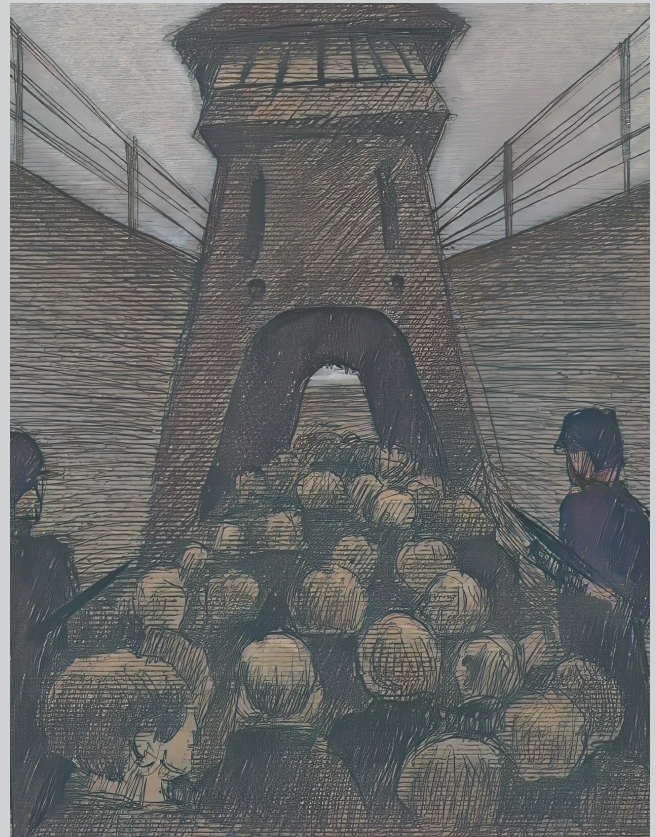
Возили нас з однієї в'язниці в іншу. Із в'язниці під посиленою охороною нас ганяли на розбирання розбомблених будинків. На початку 1943 року, у двадцятих числах лютого, мене відвезли до концтабору Ноенгамме.

Ганяли нас щодня на розбирання розбомблених після бомбардування будівель. Увечері приганяли до в'язниці. Так було до лютого 1943 року.

Після прибуття в Ноенгамме нашу групу, що складалася з людей різних національностей, завели з правого боку від входу в приміщення лазні. Тут нас санітарно обробили. Підстригли волосся, де тільки воно могло рости, намазали якоюсь білою мастикою, потім помили, переодягли в смугастий одяг і колодки. Потім вивели з лазні й вишикували в одну шеренгу на табірній площі. Повз нас проходив високий есесівець із батогом у руках. Проходив і, заглянувши кожному в очі, бив його батогом по обличчю. Після цього погнали в барак.

They drove us every day to dismantle buildings that had been torn apart after a bombing. In the evening they brought us back to the prison, and so it was until February 1943.

They took us from one prison to another. From the prison they drove us under heavy guard to dismantle houses that had been destroyed. At the beginning of 1943, on February 20 something, they took me to the Neuengamme concentration camp.

On arrival in Neuengamme, our group, consisting of people of different nationalities, was led to the right side of the entrance to the bathhouse. Here they sanitized us. They shaved our hair anywhere it could grow. They smeared us with some sort of white mastic, then washed us, had us changed into striped clothes and shoes. Then they took us out of the bathhouse and lined us up in the camp square in a single line. A tall SS man with a whip in his hands passed by us. He passed by, looked each of us in the eyes and hit us in the face with the whip. After that they took us to the barracks.

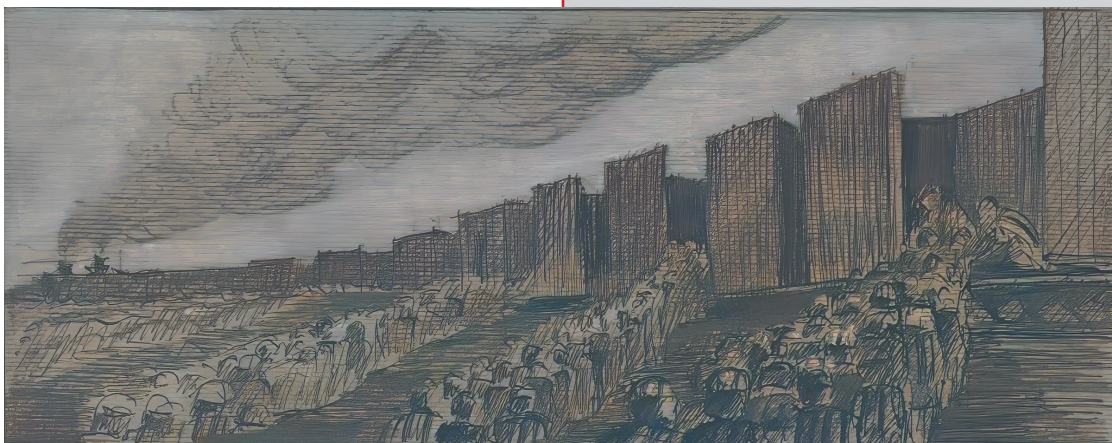

Мій табірний номер був 16508. Вранці та ввечері шикували на перевірку на табірній площі. Ганяли нас на роботу з очищення каналів. Холодної осені, по коліно в рідкій багнюці, ми черпали лопатками і кидали на берег цю багнюку, а за спиною чувся німецький голос.

Одного разу, у квітні, точно не пам'ятаю, 14-го чи то 15-го квітня, нас на роботи не підняли. Блоки були замкнені. Якщо хтось підіймався, щоб подивитися у вікно, по ньому стріляли з автоматів. Чути було, що на території табору якась метушня. Потім розрізали дротяні загородження, пригнали ешелон і нас швидко занурили у високі, без дахів, вагони й повезли. Куди нас везли, ми не знали.

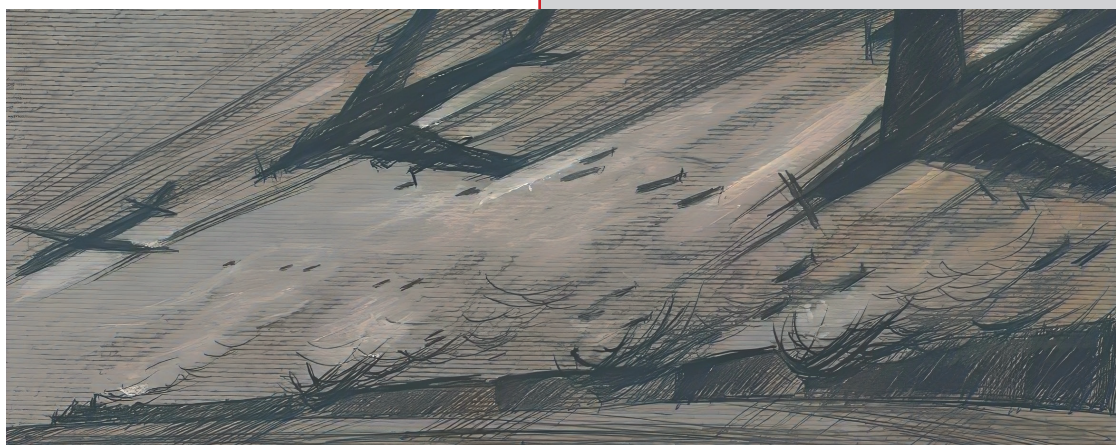
My camp number was 16508. In the morning and evening they lined us up for inspection in the camp square. They drove us to work on cleaning the canals. In the cold fall, knee-deep in liquid mud, we scooped up that mud with shovels and threw it on the bank, and behind our backs a German voice could be heard.

Once, in April, I don't remember exactly April 14th or 15th, they did not bring us up to work. The barracks were locked. If anyone came up to look out the window, they'd shoot him with machine guns. You could hear that there was some commotion in the camp. Then they cut the wire fences, they brought up the train through and quickly loaded us into high, roofless wagons and took us away. We did not know where they were taking us.

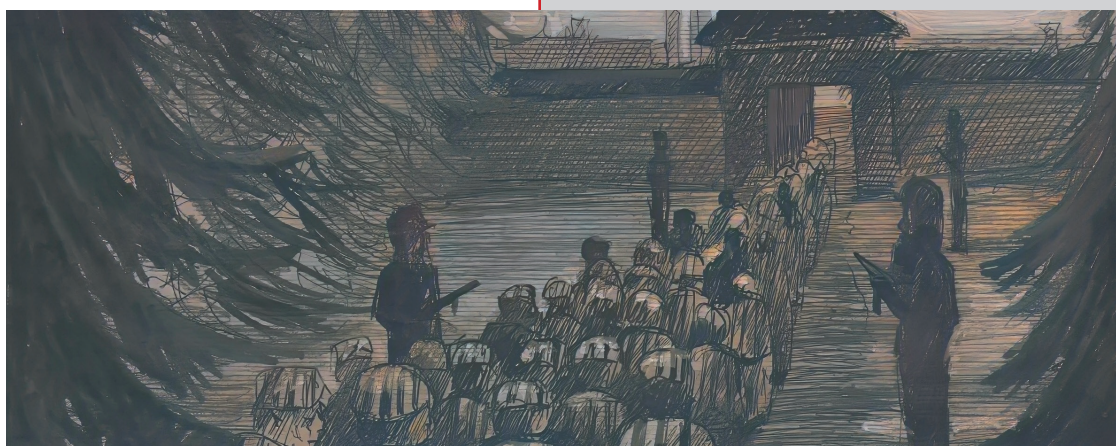
Десь неподалік від міста Ганновера, не пам'ятаю, на якій станції, під час нальоту американської авіації наш ешелон був повністю розбомблений. Врятувався тільки той, хто встиг вискочити з вагонів. Моторошно було на це дивитись. Лилася ріка людської крові. Руки, ноги, шматки тулубів висіли на дротах. А в сусідніх ешелонах вибухали і свистіли снаряди.

Somewhere not far from the city of Hanover, I don't remember at which station, our train was completely bombed in an American air raid. Only those who managed to jump out of the wagons were saved. It was horrible to watch. A river of human blood was pouring out. Arms, legs, pieces of torsoes were hanging on the wires. And shells were tearing and whistling on the neighboring trains.

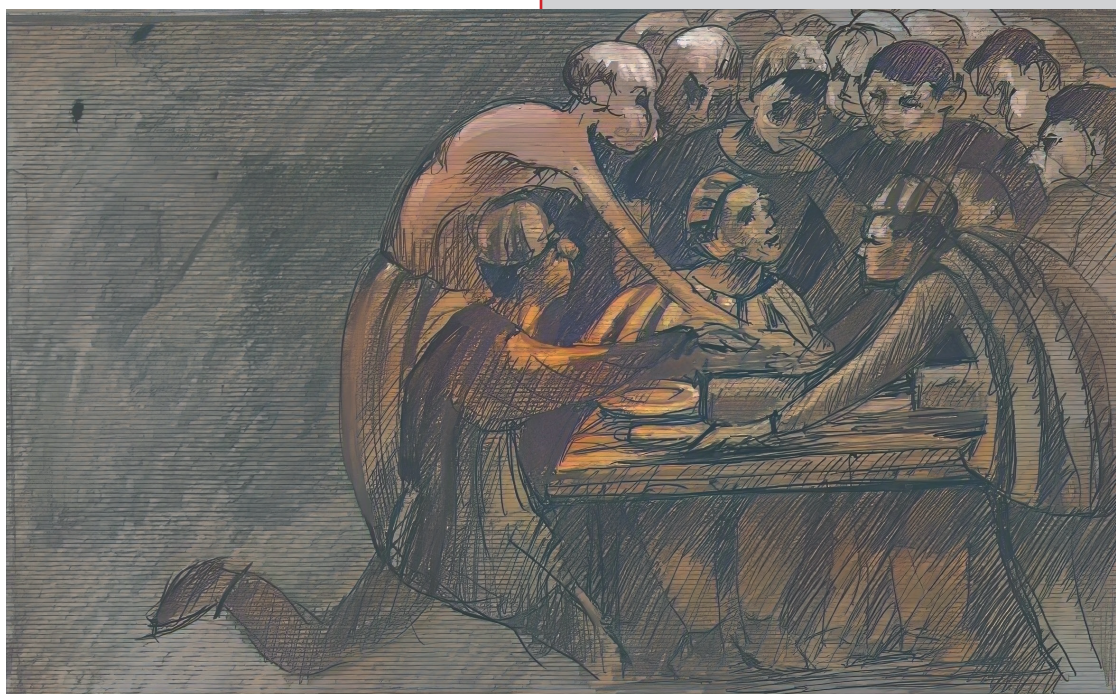
Поруч був ліс, і ті, хто залишився живими, пішли до лісу. У нас стріляли «гітлерюгенд». Піти нам не вдалося, оскільки ліс був повністю оточений есесівцями. Уцілих — частину розстріляли, а частину зібрали і вивезли пішки, голодними, у концтабір Берген-Бельзен, який був розташований у лісі й був розбитий нібито на чотири частини, відгороджені одна від одної колючим дротом. Це була відгороджена зона для євреїв із нашитими на спині зірками, загальна зона з бараками, кухня, де колись готували їжу, — з резервуаром для води, — і зона з приміщенням, де зберігався одяг в'язнів.

There was a forest nearby, and the survivors went into the forest. We were shot at by the Hitler Youth. We did not get a chance to leave, as the forest was completely cordoned off by the SS. As for the survivors — some were shot, and some were gathered and taken away on foot, hungry to the concentration camp of Bergen-Belsen. It was located in the forest and was divided into four parts separated from each other by barbed wire. There was a separate area for Jews — they had stars stitched on their backs, a common area with barracks, a kitchen where they used to cook food — with a water tank, and an area with a room where prisoners' clothes were stored.

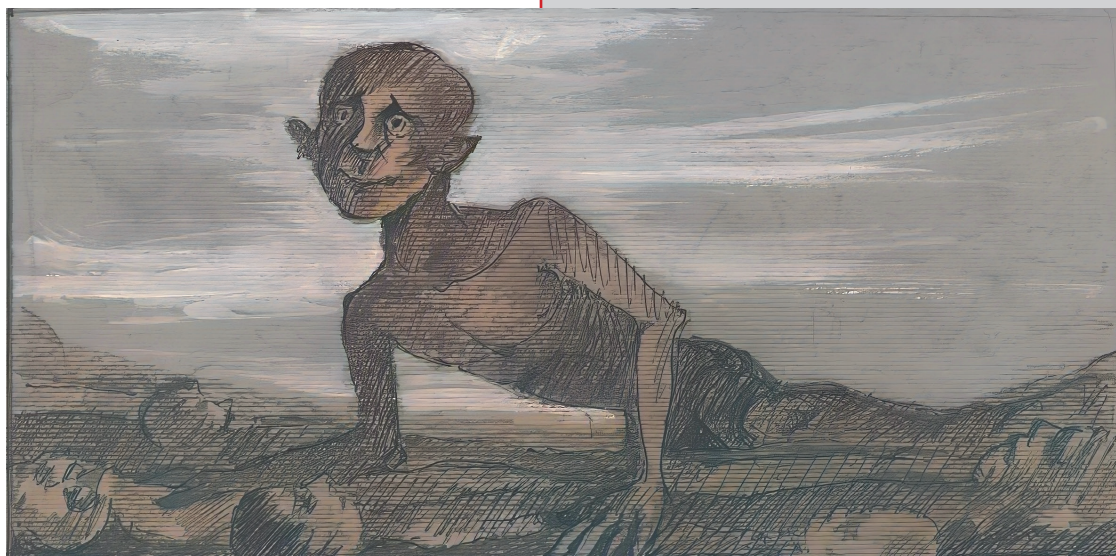
До звільнення залишалося днів 10. За цей час ми жодного разу не одержали їжу. На території валялися купи трупів, у яких були вирізані м'які місця. Люди їли один одного. Коли фашисти відступили, всі, і я зокрема, кинулися на кухню, щоб хоч що-небудь поїсти і напитися води. Ми не знали, що їжу і воду, які залишилися, фашисти отруїли.

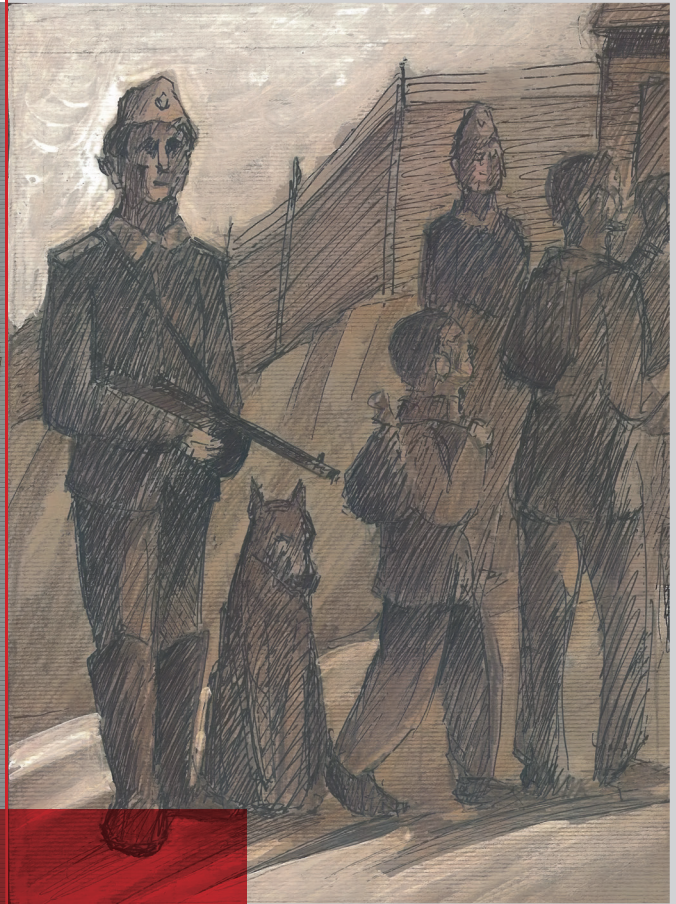
We were 10 days away from liberation. During this time we never received food. There were piles of corpses lying on the ground with their soft places cut out. People were eating each other. When the Nazis retreated, everyone, including me, rushed to the kitchen to get something to eat and water to drink. We did not know that the remaining food and water had been poisoned by the Nazis.

Після цього пам'ятаю тільки те, що виповз з купи трупів і знову знепритомнів. А потім знову кудись повз... І так до нескінченності.

After that, I only remember crawling out of a pile of corpses and passing out again. And then I'd crawl somewhere else again. And so indefinitely.

Розділ 4

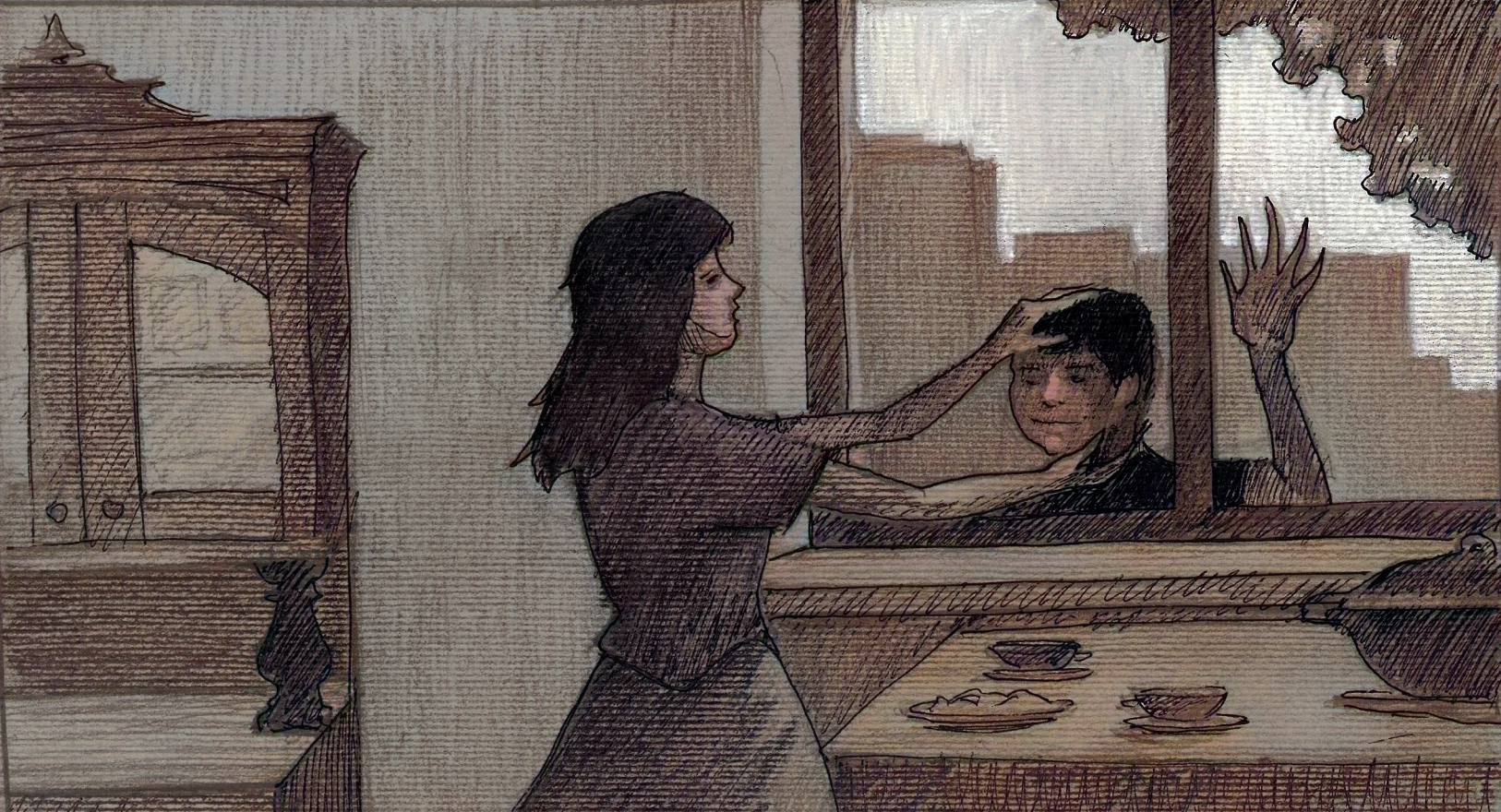
Звільнення та повернення додому

Прийшов до тями тільки в англійському госпіталі. Розплющивши очі, я побачив крапельниці з голками в обидві руки. Коли трохи підлікували і я вже міг підійматися, мене перевели в табір для тих, хто одужує. Вага моя тоді була не більше 20 кг. У таборі годували англійці нас дуже добре. Після голоду ми швидко набирали вагу.

Після одужання нас усіх опитали: хто, куди і в яку країну хоче поїхати. Я на той час був ще зовсім юним, дурним, і мені захотілося додому, до матері. Я тоді ще не міг уявити собі, що на мене чекає вдома... фільтрація, бараки, нари. Голий, голодний, без документів, без квитка, я насилу дістався додому наприкінці листопада 1945 року.

I only came to my senses in an English hospital. When I opened my eyes, I saw drips with needles in both hands. When they healed me a little and I could already get up, I was transferred to a camp for convalescents. My weight at that time was no more than 20 kg. In the camp the English fed us very well. After starvation we quickly gained weight.

After recovery, we were all interviewed: who wanted to go where and to what country. I was still very young and stupid at that time, and I wanted to go home to my mother. I couldn't imagine what awaited me at home... interrogation, barracks, bunks... Naked, hungry, without documents, without a ticket, I barely made it home at the end of November 1945.

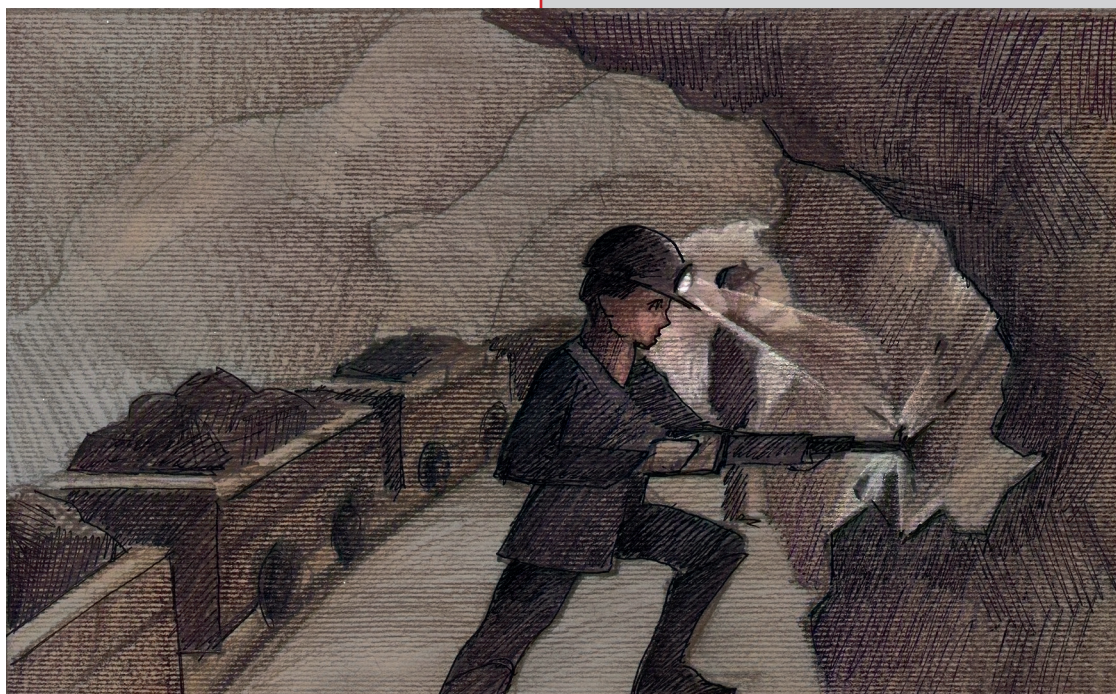

Коли я приїхав додому і постукав у віконце, мама спитала «хто», і, почувши мій голос, вона не повірила. Ішов хлопчик, а повернувся чоловік.

When I got home and knocked on the window, my mother asked 'who', and when she heard my voice she didn't believe it. A boy left and a man had returned.

А як тільки прописався і став на військовий облік, мене терміново викликали у військкомат і відправили на шахти Донбасу.

And as soon as I registered and enrolled in the military, I was immediately summoned to the military registration office and taken to the mines of Donbass.

Дружина Антона Руднева,
Любов Руднева говорить:

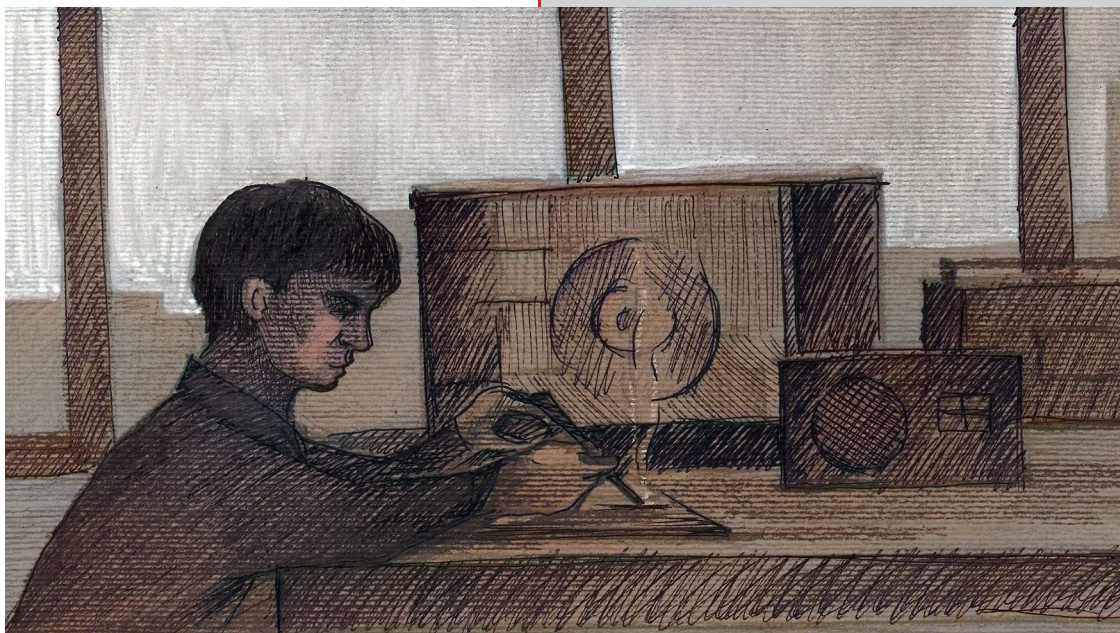
*Anton Rudnjew's wife,
Lyubov Rudnjewa, speaks next:*

— Я жила на 4-му поверсі, а він на другому, перетиналися. Антон — це море чарівності, веселий, добродушний, дивовижно співав, міг знайти доріжку до серця будь-якої жінки.

— I lived on the fourth floor, and he on the second, and we crossed paths. Anton was a sea of charm, cheerful, good-natured. He sang amazingly and could find his way to the heart of any woman.

Подорожував, чудово розуміється на телеапаратурі, ремонтував телевізори і був на розхват.

He traveled. He deals great with TV equipment. He repaired TVs and was in demand.

А працював до виходу на пенсію у санаторії «Роща», у санаторії «Рай-Оленівка». Він був культпрацівником, потім радистом.

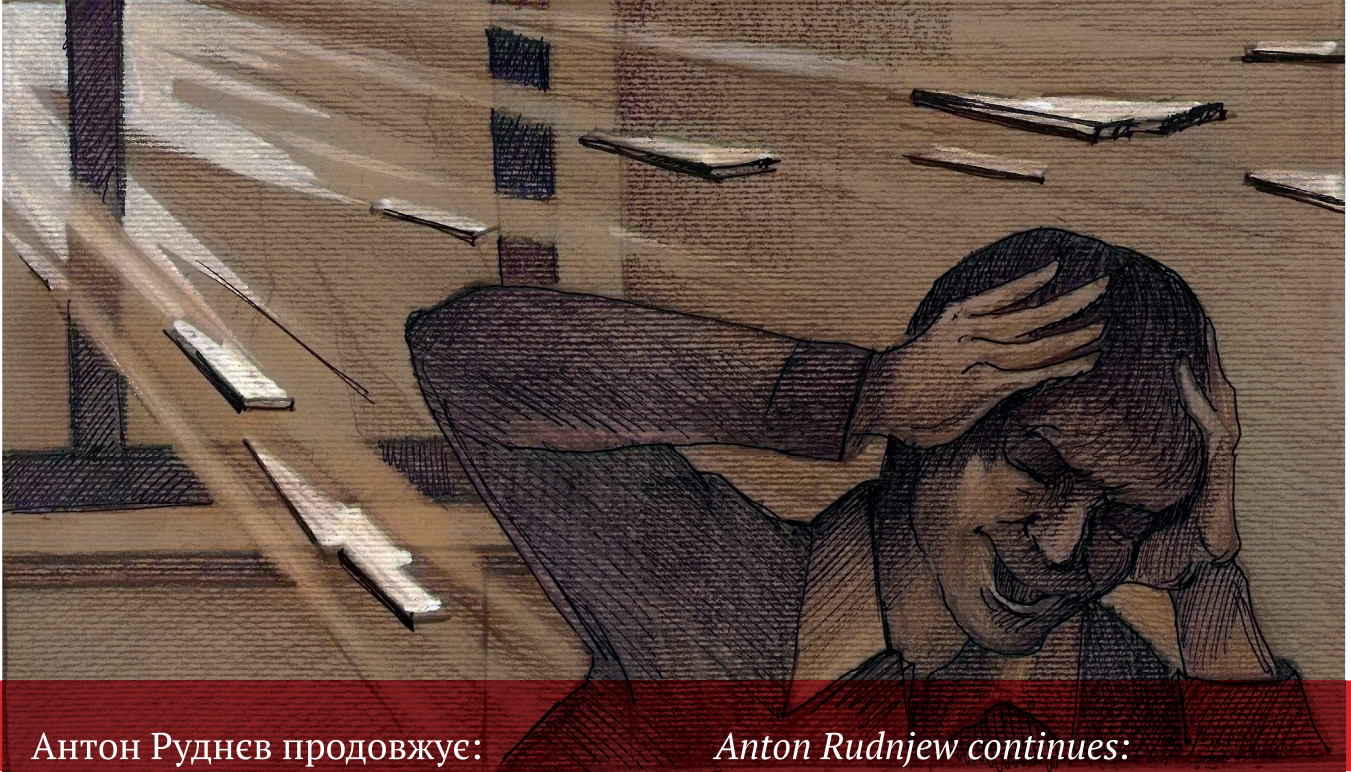
And he worked until his retirement in the sanatorium «Roscha» and in the sanatorium «Raylenovka». He was a cultural worker, then a radio operator.

Святкові дні завжди з друзями, із родиною. За столом це були суцільні веселощі, маса цікавих тостів, маса віршів, анекдотів — ну свої таланти як організатора веселощів та заходів він реалізував. Щомісяця вони мали збори, план роботи, зустріч із школярами. І обов'язковим мотивом — «Ніколи більше». Це головна ідея, щоб люди знали, як це жахливо — війна, що світ треба берегти. І заради цієї мети вони передавали свої знання майбутнім поколінням, щоби не повторилося.

Holidays were always with friends and family. At the table it was a lot of fun, a lot of interesting toasts, a lot of poems, anecdotes — well, he realized himself in his talents as an organizer of fun and events. Every month they had assemblies, a work plan, a meeting with schoolchildren. And the obligatory ground [for these meetings] was «Never Again», that was the main idea, so that people knew how terrible war is, that peace should be protected. And for the sake of this goal they passed on their knowledge to future generations, so that it would not happen again.

Антон Руднев продовжує:

Anton Rudnjew continues:

— Ні, я ніколи не думав, що з Росією буде війна. Ми жили як брати, і під час Другої світової війни по дві затяжки робили, росіяни, росіяни всі там. Ніколи не думав, що ми з росіянами будемо ворогами, а зараз вони знущаються з наших українців гірше, ніж німці знущалися.

— No, I never thought there would be a war with Russia. We lived as brothers, and during World War II the Russians shared a smoke [with us]; there were many Russians there. I never thought we would be enemies with the Russians, and now they are mocking our Ukrainians worse than the Germans did.

Любов Руднева продовжує:

Lyubov Rudnjewa continues:

За ці кілька місяців постаріла на 10 років, а помудріла на 100 життів. І 100 життів проклинатиму цього виро́дка, який залякав всю планету, і гинуть найкращі. Мене вразила тут одна дівчинка із Пісочина, волонтерить. І вона командиру каже, що вам треба якісь продукти, у нас те й те є, а командир так сумно це все вислуховує. Я вас прошу, там у нас стільки всього є, а він відповів: «Та їсти вже нема кому».

In these few months, I've aged 10 years, but I grew wiser by 100 lifetimes. And for 100 lifetimes I will curse this monstrosity who has intimidated the whole planet, and the best are dying. I was struck here by one girl from Pesochin, a volunteer. And she says to the commander that you need some products, we have this and that, and the commander listens so sadly. I'm asking you, we have so much there, and he replied: «There's no one to eat it anymore».

Ноєнгамме

Концентраційний табір Ноєнгамме створено в грудні 1938 р. як табір-супутник концтабору Заксенгаузен, а з весни 1940 р. він став самостійним головним табором. В'язні спочатку розширили територію за катастрофічних умов праці, побудували завод клінкерної цегли, почали видобувати глину для її виробництва і прокопали канал, щоб вивозити продукцію водним шляхом.

З 1942 р. СС почало використовувати працю в'язнів концтаборів для виробництва зброї: у майстернях на території табору і в перших підтаборах, щоб передати в'язнів безпосередньо на заводи. Цей процес досяг апогею з середини 1944 р. з будівництвом все нових і нових підтаборів. У цей період також було створено численні табори-супутники для жінок-в'язнів. Загалом концентраційний табір Ноєнгамме керував від 80 до 90 таборами-супутниками по всій північній Німеччині.

Упродовж 1938–1945 рр. у концентраційному таборі Ноєнгамме та його філіях було ув'язнено приблизно 100 000 чоловіків і жінок — спочатку німців, але з розвитком війни до них додавалося все більше в'язнів з країн, окупованих німецьким Райхом, особливо з колишнього Радянського Союзу, Польщі, Франції, Угорщини та Нідерландів.

За оцінками істориків, 21 000 чоловіків і 2 000 жінок з колишнього Радянського Союзу були в'язнями концентраційного табору Ноєнгамме. Вони потрапили до рук німців як цивільні примусові робітники або військовополонені, а згодом з різних причин були переведені до концтабору. Найбільші групи включали колишніх примусових робітників з України, Білорусії та Росії. Крім того, у жовтні 1941 р. вермахт передав 1 000 військовополонених до СС у Ноєнгамме. Через дев'ять місяців дві третини з них померли від голоду і хвороб або були вбиті есесівцями. Загалом у концтаборі Ноєнгамме та його таборах-супутниках загинули щонайменше 42 900 в'язнів.

Незадовго до кінця війни СС евакуювали концтабір Ноєнгамме. Тисячі в'язнів були перевезені до Балтійського моря й завантажені на кілька кораблів. Помилкове бомбардування кораблів «Кап Аркона» і «Тільбек» у Любецькій затоці британськими ВПС 3 травня 1945 р. стало однією з найбільших морських катастроф. Загинули понад 6 000 в'язнів концтабору.

Британська окупаційна влада протягом 1945–1948 рр. використовувала концентраційний табір Ноєнгамме як табір для інтернованих. Потім місто Гамбург збудувало в'язницю на місці колишнього табору в'язнів. Першими меморіалами стали простий меморіальний стовп, установлений 1953 р., та міжнародний меморіал, зведений 1965 р. У 1981 р. в Гамбурзі створено архів з першою виставкою, але в'язницю перенесли в інше місце лише 2003 р., після багаторічних протестів. Такі дії сприяли комплексному перетворенню цього місця на меморіал. Меморіал концентраційного табору Ноєнгамме було відкрито 4 травня 2005 р.

Neuengamme

The Neuengamme concentration camp was established in December 1938 as a subcamp of the Sachsenhausen concentration camp. In the spring of 1940, it became an independent main camp. The prisoners initially expanded the camp area under catastrophic working conditions, built a clinker brick factory, began extracting clay for brick production, and dug a canal to transport the products by water.

From 1942, the SS began using concentration camp prisoners for weapons production — both in workshops within the camp and in the first subcamps, where prisoners were directly transferred to factories. This process intensified from mid-1944 with the construction of more and more subcamps. During this period, numerous satellite camps for female prisoners were also established. In total, Neuengamme concentration camp managed between 80 and 90 subcamps throughout northern Germany.

Between 1938 and 1945, approximately 100,000 men and women were imprisoned in Neuengamme and its subcamps — initially Germans, but as the war progressed, an increasing number of prisoners came from countries occupied by Nazi Germany, especially from the former Soviet Union, Poland, France, Hungary, and the Netherlands.

According to historians' estimates, 21,000 men and 2,000 women from the former Soviet Union were imprisoned in Neuengamme. They had fallen into German hands as civilian forced laborers or prisoners of war and were later transferred to the camp for various reasons. The largest groups included former forced laborers from Ukraine, Belarus and Russia. Additionally, in October 1941, the Wehrmacht transferred 1,000 Soviet prisoners of war to the SS at Neuengamme. Within nine months, two-thirds of them had died from starvation and disease or were executed by the SS.

In total, at least 42,900 prisoners died in Neuengamme and its subcamps.

Shortly before the end of the war, the SS evacuated the Neuengamme concentration camp. Thousands of prisoners were transported to the Baltic Sea and loaded onto several ships. The mistaken bombing of the «Cap Arcona» and «Thielbek» ships in Lübeck Bay by the British Royal Air Force on May 3, 1945, became one of the largest maritime disasters, killing over 6,000 concentration camp prisoners.

Between 1945 and 1948, the British occupation authorities used the Neuengamme concentration camp as an internment camp. Later, the city of Hamburg built a prison on the site of the former camp. The first memorials were a simple memorial pillar erected in 1953 and the International Memorial unveiled in 1965. In 1981, an archive with the first exhibition was established in Hamburg. However, the prison was not relocated until 2003, after years of protests. These actions paved the way for the comprehensive transformation of the site into a memorial.

The Neuengamme Concentration Camp Memorial was officially opened on May 4, 2005.

Про джерела

Українська перспектива в меморіалі представлена сотнями свідчень, листуванням, его-документами та матеріальними речами, які колишні в'язні передавали як подарунки до фондів архіву. Колекція усноісторичних записів стала стимулом для створення цієї публікації. Зокрема біографії колишніх в'язнів, відтворених на основі усноісторичних інтерв'ю, які проводили наприкінці 1990-х та у 2000-х рр. співробітники меморіалу «Ноенгамме». З 2001 по 2013 рр. Freundeskreis (укр. «коло друзів») меморіалу організувало від імені міста Гамбург програму візиту для колишніх примусових робітників і робітниць. 26 груп змогли відвідати Гамбург в рамках цієї програми. Крім того, між 2001 і 2005 рр. Freundeskreis запросило п'ять груп колишніх в'язнів концтабору. Наш герой Антон Руднев приїхав у Гамбург в 2003 р.

Розмови записували оператори з використанням професійної апаратури.

Інтерв'ю з Антоном Рудневим відбулося 03.09.2003 в Гамбурзі (дані інтерв'ю: М 2003–4641/4642, стенограма: НВ 1789). Інтерв'юером був Сергій Катковський — позаштатний співробітник меморіалу. Камерою керував Томас Кепернік. Запис став можливим у рамках зустрічі, організованої міською владою Гамбурга, на яку у вересні 2003 р. прибули понад двадцять гостей, колишніх в'язнів концентраційного табору Ноенгамме. Ще одне інтерв'ю з Антоном Рудневим та його дружиною Любов'ю Рудневою записав Євгеній Телуха — керівник громадської організації «Харків Молодий», діяльність якої пов'язана зі збереженням культури пам'яті в Харкові. Інтерв'ю відбулося 21.05.2023 р. у селищі Пісочин Харківської області у квартирі, де мешкає подружжя. Методологічною основою інтерв'ю став усноісторичний метод дослідження та використання напівструктурованого виду інтерв'ю з широким діапазоном питань, включаючи дитинство, життя до Другої світової війни, насильницьке вивезення до Німеччини, перебування в Німеччині, повернення на Батьківщину, повоєнне життя та діяльність, події повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

У роботі ми використовували фото, які були зроблені на основі скриншотів відеоматеріалів інтерв'ю з архівної колекції меморіалу «Ноенгамме» та з сімейного архіву родини Рудневих.

About the Sources

The Ukrainian perspective in the memorial is represented by hundreds of testimonies, correspondence, ego-documents, and material objects that former prisoners donated as gifts to the archive's collections. The oral history recordings collection served as the inspiration for this publication. Specifically, the biographies were based on oral history interviews conducted in the late 1990s and 2000s by the staff of the Neuengamme Memorial.

From 2001 to 2013, the Freundeskreis («Circle of Friends») of the memorial organized a visit program for former forced laborers on behalf of the city of Hamburg. Twenty-six groups were able to visit Hamburg as part of this program. Additionally, between 2001 and 2005, Freundeskreis invited five groups of former concentration camp prisoners. Our protagonist, Anton Rudnjew, visited Hamburg in 2003.

The interviews were recorded by professional camera operators using professional equipment.

Anton Rudnjew's interview took place on September 3, 2003, in Hamburg (Interview data: M 2003–4641/4642, transcript: HB 1789). The interviewer was Serhiy Katkovskyi, an external collaborator of the Neuengamme Memorial, while Thomas Käpernick operated the camera. The recording was made possible within the framework of a meeting organized by the city authorities of Hamburg, which welcomed over twenty former Neuengamme concentration camp prisoners in September 2003.

Another interview with Anton Rudnjew and his wife, Liubov Rudnjewa, was recorded by Yevhen Telukha, the head of the public organization «Young Kharkiv», which focuses on the preservation of historical memory in Kharkiv. This interview took place on May 21, 2023, in the suburb of PISOCHYN, Kharkiv region, in the couple's apartment.

The methodological foundation of the interview was the oral history research method, employing a semi-structured interview format with a broad range of questions, including childhood, pre-World War II life, forced deportation to Germany, experiences in Germany, return to the homeland, post-war life and activities, and events related to Russia's full-scale invasion of Ukraine.

In this work, we used photographs derived from video screenshots of interviews from the Neuengamme Memorial's archive collection and from the Rudnjew family archive.

Глосарій

Нашиті зірки у євреїв — позначки з різної тканини у вигляді жовтих трикутників, нашиті на тюремний одяг, які використовували нацисти для зручності, категоризації, відбору та групування в'язнів-євреїв.

Бараки — тимчасове житло, легка забудова з дерева чи каменю, без утеплення, без зручностей.

Borgward — Карл Ф. В. Боргвард (1890–1963), виробник автомобілів у Бремені в період 1939–1963 рр. На виробництві компанія використовувала як примусових робітників, так і в'язнів концтабору для виготовлення автомобілів; вони становили понад 40 відсотків із 8000 працівників заводу.

Ворог народу — термін, уживаний в радянський час за правління Й. В. Сталіна для позначення противників режиму. Як правило, звинувачення відбувалися за ст. 58 Кримінального кодексу УРСР. Контрреволюційні злочини.

Фільтраційні табори — після визволення радянський уряд створив спеціальні табори в Німеччині або на окупованих територіях. Сюди відправляли колишніх в'язнів концтаборів, примусових робітників і військовополонених перед поверненням до Радянського Союзу. Співробітники радянських органів внутрішніх справ допитували цих так званих репатріантів, підозрюючи їх у «шпигунстві».

Смугастий одяг — тюремний одяг, який носили в'язні, переважно з чорно-білими, синьо-білими смугами.

Гамбурзька в'язниця — пенітенціарні установи, поліцейська в'язниця та концтабір Фульсбюттель у Гамбурзі. Ще 1933 р. есесівці створили концентраційний табір у в'язниці Фульсбюттель, він був переважно для політичних в'язнів. З 1936 р. і до кінця війни тут була поліцейська в'язниця, де утримували в'язнів до суду чи відправки в концтабір.

Табірні номери — в часи Третього Райху в'язні таборів замість своїх імен мали номер, який допомагав адміністрації табору систематизувати, ідентифікувати та виокремлювати в'язнів.

Гітлерюгенд — молодіжна організація НСДАП (Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії), члени якої належали до різних вікових груп. У цій організації виховували дітей та молодь у дусі нацистської ідеології та готували до воєнних дій.

Місто Харків нацисти окупували двічі. Уперше — з 24 жовтня 1941 р. до лютого 1943 р. Потім радянська армія ненадовго звільнила місто, але 15 березня 1943 р. завдяки німецькому контрнаступу місто знову було окуповане, остаточне звільнення Харкова відбулося 28–30 серпня 1943 р., центр міста був звільнений 23 серпня 1943 р.

Колодки — дерев'яне взуття.

Нари — настіл, поміст, зроблений з дерев'яних дощок.

Берген-Бельзен — концентраційний табір поблизу міста Берген, Нижня Саксонія, створений СС на базі військового табору вермахту у квітні 1943 р. Тут загинули приблизно 52000 в'язнів з багатьох європейських країн.

Glossary

Jewish stars — markings made of various fabrics in the form of yellow triangles sewn onto prison clothing that were used by the Nazis for the convenience, categorization, selection, and grouping of Jewish prisoners.

Barracks — temporary housing, light construction of wood or stone, without insulation, without amenities.

Borgward — Karl F. W. Borgward (1890–1963), a car manufacturer in Bremen between 1939 and 1963. The company used both forced laborers and concentration camp inmates to produce cars; they accounted for more than 40 percent of the plant's 8,000 employees.

«**Enemy of the people**» is a term used in Soviet times under the rule of Joseph Stalin to refer to opponents of the regime. As a rule, charges were brought under Article 58 of the Criminal Code of the Ukrainian SSR. Counter-revolutionary crimes.

Filtration camps — after the liberation, the Soviet government set up special camps in Germany or in the occupied territories. Former concentration camp inmates, forced laborers, and prisoners of war were sent here before being returned to the Soviet Union. Soviet internal affairs officers interrogated these so-called repatriates, suspecting them of “spying.”

Striped clothing — prison clothes worn by prisoners, mostly with black, white, blue and white stripes.

Hamburg Prison — the penitentiary, police prison, and concentration camp Fuhlsbüttel in Hamburg. As early as 1933, the SS established a concentration camp in Fuhlsbüttel Prison, which was mainly for political prisoners. From 1936 until the end of the war, it served as a police prison, where prisoners were held until their trial or transfer to a concentration camp.

Camp numbers — during the Third Reich, camp inmates had a number instead of their names, which helped the camp administration to systematize, identify, and separate prisoners.

The Hitler Youth was a youth organization of the NSDAP (National Socialist German Workers' Party) whose members belonged to different age groups. This organization educated children and young people in the spirit of Nazi ideology and prepared them for warfare.

The city of Kharkiv was occupied by the Nazis twice. The first time was from October 24, 1941, to February 1943. Then the Soviet army briefly liberated the city, but on March 15, 1943, thanks to the German counteroffensive, the city was occupied again, the final liberation of Kharkiv took place on August 28–30, 1943, and the city center was liberated on August 23, 1943.

Pads — wooden shoes.

Bunk — a floor, a platform made of wooden planks.

Bergen-Belsen was a concentration camp near the town of Bergen, Lower Saxony, created by the SS on the basis of a Wehrmacht military camp in April 1943. Approximately 52,000 prisoners from many European countries died there.

З сімейного архіву Антон Руднева

Липень 1932 рік. Пісочин.
Мама Антона

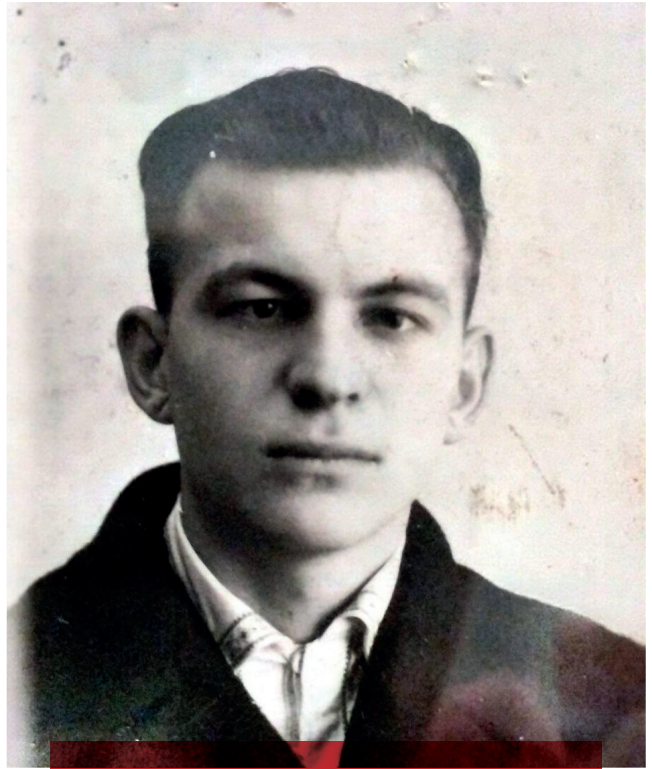
1935 рік. Кисловодськ (Росія).
Тато Антона – Гаврило Іванович
Руднев.

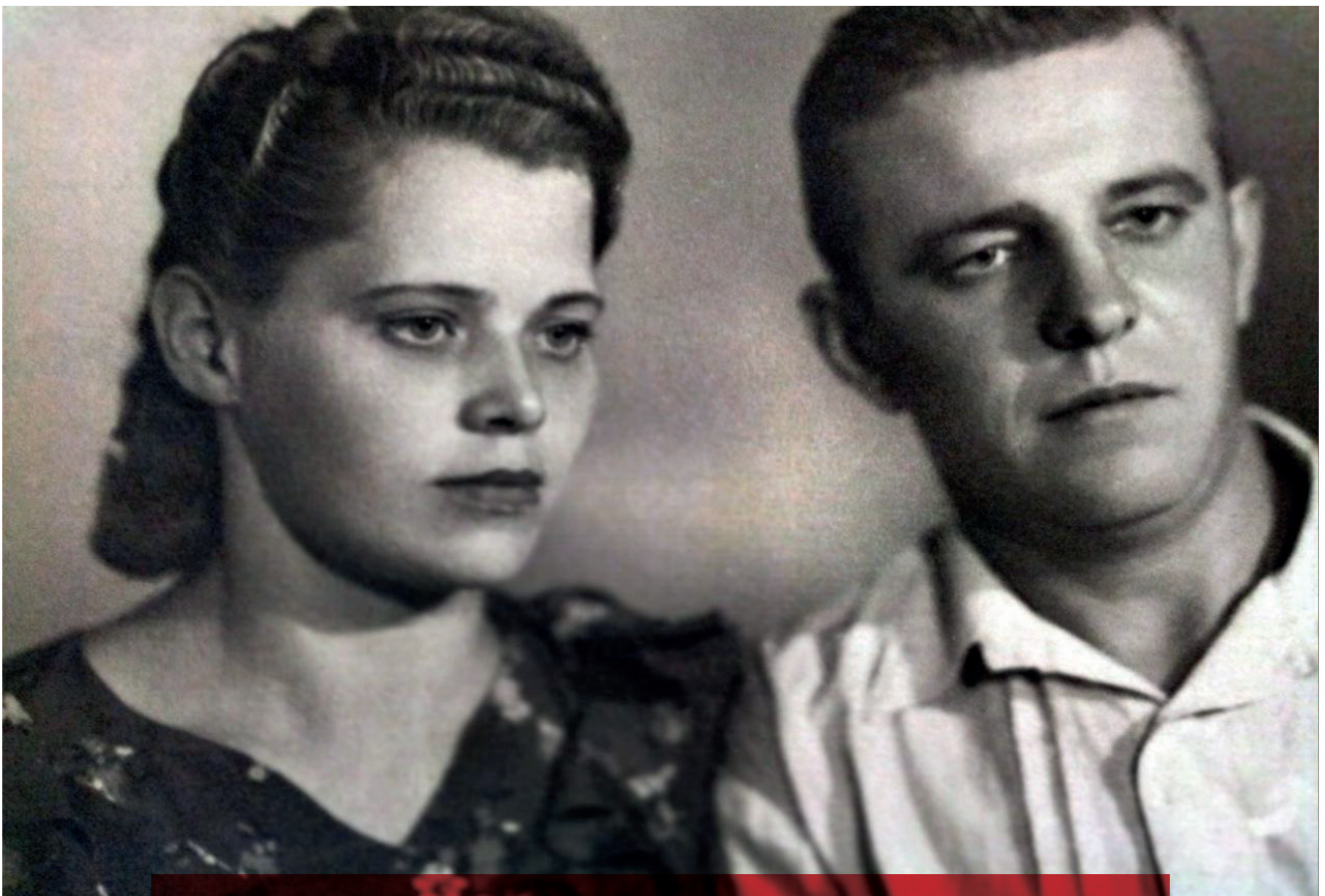
1932 рік бабуся Ксенія Кукса
з онуками Антоном та Валерієм.

1935 рік. Пісочин. Мама Антона її сестра та Антон.

Пізня осінь 1945 р. Харків

28.08.1953 р. Старший брат Антона Борис з дружиною Надією.

23 серпня 1954 рік – Пісочин. День народження мами Антона-Рудневої Марії Іванівни

Червень 1963 р. м. Харків,
Сад ім. Т.Г. Шевченка

1972 рік.
Будинок відпочинку «Харків».

1974 рік санаторій Роща.
Організатор заходу.

1977 рік відрядження до
Кисловодську (Росія)

Липень 1984 р.
Санаторій Рай-Оленівка.

Червень 1991 рік.
Трускавець санаторій «Берізка».
На відпочинку з колегами.

22 вересня 2010 р.
День партизанської слави.
М. Харків. Під час інтерв'ю для
телебачення.

Квітень 2020 р.
Гамбург (Німеччина)

21 травня 2023 рік під час інтерв'ю.
Пісочин. Любов Руднева.

21 травня 2023 рік під час інтерв'ю.
Пісочин. Антон Руднев.

Зміст

Про проект	1
<i>About the project</i>	
Розділ 1 / Part 1	
Дитинство та репресії	3
<i>Childhood and repression</i>	
Розділ 2 / Part 2	
Початок війни та арешт	9
<i>The outbreak of war and arrest</i>	
Розділ 3 / Part 3	
Примусова праця та втечі	11
<i>Forced labor and runaways</i>	
Розділ 4 / Part 4	
Звільнення та повернення додому	19
<i>Dismissal and returning home</i>	
Ноенгамме	24
<i>Neuengamme</i>	
Про джерела	26
<i>About the Sources</i>	
Глосарій	28
<i>Glossary</i>	
З сімейного архіву Антона Руднева	30
<i>From the family archive of Anton Rudnjew</i>	

Я, художник Путєвський Олександр. Мене дуже вразила історія Антона Руднева, ця історія 16-річного хлопчика в період Другої світової війни. Те, що пережив цей хлопчик надихнуло мене на створення ілюстрації цього трагічного періоду в його житті. Річ у тім, що моєму синові 11 років і я не міг собі уявити, що з ним могло б статися щось подібне. Для створення ілюстрації я продумав кольорне рішення — це буде тонований папір, а кольори будуть білий, сірий і чорний. До кожного малюнка я продумував композицію, плановість, масштабність і образи, які підглядали на фото і відео періоду Другої світової війни. Хотілося б донести до глядача/читача жахи війни, які на превеликий жаль переживаємо ми зараз.

I, the artist Putievskyi Olexandr. I was very impressed by the story of Anton Rudnjew, this story of an 16-year-old boy during the Second World War. What this boy experienced inspired me to illustrate this tragic period in his life. The fact is that my son is 11 years old and I could not imagine that something like this could happen to him. I thought about the color scheme to create the illustration: it will be on tinted paper and the colors will be white, gray and black. For each plate, I considered the composition, planning, scale, and images seen on photos and videos of the Second World War. I would like to convey to the viewer/reader the horrors of war, which unfortunately we are experiencing now.

Образотворче видання

ГРАФІЧНІ НАРАТИВИ ПРО ВІЙНУ

Історія Антона Руднева

(Укр. та англ. мовами)

Підп. до друку 27.03.2025. Формат 60x90/8. Ум. друк. арк. 4,75.
Тираж 100 прим. Зам. № 27-03/25.

Видавництво «Факт»
Україна, 61166, м. Харків, вул. Бакуліна, 11, оф. 2-26.
+38(050) 323 22 01, publish_fakt@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3172 від 22.04.2008 р.

Надруковано ФОП Секішова Т. Є.
61072, м. Харків, вул. Тобольська, 42-а
067-709-71-16, u2-u2@ukr.net, u2print.com.ua
Свідоцтво про державну реєстрацію за № 2 480 000 0000 079758 від 21.05.2007 р.

«Графічні наративи про війну» поєднують усноісторичний метод дослідження та графічне мистецтво. Наша мета — зробити біографію людини більш видимою, розповісти її історію в контексті складних історичних подій. Основою видання стали інтерв'ю, записані зі свідками Другої світової війни та війни Росії проти України. Графічні історії передають атмосферу пережитого у візуальних образах, розкривають особистість та її досвід, деталізують події, що відбуваються навколо.

«Graphic narratives about war» combine the oral history research method with graphic art. Our goal is to make a person's biography more visible, telling their story in the context of complex historical events. The publication is based on interviews recorded with witnesses of World War II and Russia's war against Ukraine. Graphic stories convey the atmosphere of the experience in visual images, reveal the personality and his or her experience, and detail the events taking place around them.

Над публікацією працювали:

©Олександр Путівський — художник.

Світлана Телуха — дослідниця.

Євгеній Телуха — Голова громадської організації «Харківське міське об'єднання Харків Молодий».

©Анна-Лоуренс Каудано — переклад.

©Фень Дмитро — верстка та дизайн.

Співробітники Меморіалу Ноенгамме Олександра Корінг та Крістіан Ромер, які надихнули на проект та допомогли його реалізувати.

Подяка співробітникам Лейбніц-Інститут історії та культури Східної Європи (GWZO) e.V. за творчу та безпечну атмосферу, поради та сприяння в реалізації проекту.

Грант для художників Liebelt-Stiftung Hamburg.

Публікація створена за фінансової підтримки Фонда Олександра фон Гумбольдт. Філіп Шварц ініціатив.

Окрема вдячність за участь в проекті Любов Рудневій.
Присвячено пам'яті Антона Руднева.

The publication was created by:

©Oleksandr Putievskiy - artist.

Svitlana Telukha - researcher, interviewer.

Yevgeniy Telukha — Head of the public organization «Kharkiv City Association Kharkiv Young».

©Anne-Lourence Caudano — translation.

©Fen Dmytro — layout and design.

The staff of the Neuengamme Memorial, Aleksandra Köhring and Christian Römmel who inspired the project and helped to realize it.

To the staff of the Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa (GWZO) e.V. for the creative and safe atmosphere, advice, and support in the implementation of the project.

Artist grant by Liebelt-Stiftung Hamburg.

This publication was created with the financial support of the Alexander von Humboldt Foundation. Philipp Schwartz Initiative.

Special thanks to Liubov Rudnjewa for the interview.
Dedicated to the memory of Anton Rudnjew.